

Т. В. Кузнєцова

доктор наук із соціальних комунікацій, професор
професор кафедри журналістики
e-mail: arnautova.tv@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4635-0922
Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Академічна 2, м. Одеса, Україна, 65009

О. С. Соколова

e-mail: alexandra.soko22@gmail.com
Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Академічна 2, м. Одеса, Україна, 65009

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАВІДОБРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ (НА МАТЕРІАЛІ «ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ», 2015 ТА 2021 РОКИ)

Мета статті є визначення особливостей медіавідображення проблеми психологічної реабілітації військових у виданні «Дзеркало тижня» за 2015 та 2021 рр.

Методологія дослідження. Відповідно до мети під час дослідження застосовано комплекс таких методів, як спостереження (для збирання первинних емпіричних матеріалів), контент-аналіз (для визначення основних тенденцій та специфіки висвітлення зазначеної проблеми в ЗМІ), індуктивно-дедуктивний (для визначення та опису особливостей повідомлень), порівняння, узагальнення.

Результати. За результатами проведеного дослідження проблеми висвітлення психологічної реабілітації військових у «Дзеркалі тижня» за 2015 та 2021 рр. виділено такі тенденції: 1) поступове зменшення частотності висвітлення проблеми психологічної реабілітації військових у медіа; 2) активна трансляція зазначеної проблеми у світлі її невирішення, що пов'язано з бездіяльністю влади, корупцією в країні; 3) актуалізація самої проблеми вустами волонтерів або інших осіб, що безпосередньо перебувають у зоні бойових дій; 4) поступове зникнення «виправдовувальної» риторики щодо девіантної поведінки ветеранів, які потребують психологічної допомоги; 5) зміна характеру висвітлення теми з аналітичного на статистичний.

Новизна полягає в тому, що в ході дослідження визначено основні особливості та тенденції висвітлення проблем психологічної реабілітації військових у виданні «Дзеркало тижня» за 2015 та 2021 рр., що сприятиме поглибленню знань про специфіку трансляції актуально важливих проблем сьогодення в якісних медіа, про основні чинники, що зумовлюють зміну векторів у поданні тих чи інших матеріалів.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення специфіки подання актуально важливої проблематики в медіа; а також при впровадженні конкретних заходів для вирішення проблеми психологічної реабілітації військових у цілому.

Ключові слова: психологічна реабілітація військових, контент-аналіз, «Дзеркало тижня», медіавідображення проблеми.

I. Вступ

Проблема психологічної реабілітації військових, на жаль, стала сьогодні однією з актуальних у нашій країні. Далеко не кожен військовослужбовець безболісно для свого психічного здоров'я витримує ситуацію сьогодношньої війни, що відбувається на Сході України. Військовослужбовці часто страждають від психологічного тиску як у період ведення бойових дій, так і після закінчення служби в гарячій точці, про що неодноразово зазначають психологи та лікарі (див., наприклад: [2; 3; 5; 10–12]).

Психологічна реабілітація військових, які зазнали на війні психологічних травм, є важливим напрямом відновлення боєздатності військових сил, а також чинником державного значення, що полегшує повернення колишніх військових до мирного життя.

З огляду на це держава та саме українське суспільство мають приділяти більше уваги питанню психологічної реабілітації військових. Медіа сьогодні як ніколи мають привернути увагу суспільства до питання психологічної та соціальної підтримки військових. Адже саме журналісти

своїми матеріалами можуть доносити до широкого загалу важливість проблеми, а також впливати на владу з метою прискорення вживання дій для поліпшення ситуації, вирішення проблеми в цілому.

Проблема психологічної реабілітації військових уже тривалий час перебуває у центрі уваги соціологів, психологів, медиків, юристів. Зокрема, психологічні наслідки участі в бойових діях стали об'єктом наукових досліджень В. Алещенко, О. Блінова, М. Давлетшиної, Р. Дрейлінга, Н. Жуматий, О. Іванова, О. Краяні, Л. Леві, В. Розанова, В. Рубцова, які у своїх працях звертають увагу передусім на причини виникнення й наслідки бойового стресу та бойової психічної травми, аналізують посттравматичний стрес учасників бойових дій, визначають дієві інструменти психологічної допомоги (див., наприклад: [1–6; 17–20]). Особливо активно останніми роками проводять біологічні дослідження посттравматичних психологічних розладів (детальний огляд наукових праць у цьому аспекті див.: [21]). Правники акцентують увагу на правозахисні аспекти вирішення цієї проблеми (див., наприклад: [8; 10]).

У центрі уваги медіадослідників – передусім етичні аспекти висвітлення зазначеної теми (див., наприклад: [5–7; 11–13]), адже, за слушним зауваженням І. Іванової, «війна, що відбувається на Сході України, стосується всього суспільства. Від того, як висвітлюватимуться теми проведення ООС (операції об'єднаних сил), справи ветеранів та родин учасників бойових дій, а також військових навчань, мобілізації, соціалізації та інтеграції ветеранів у суспільстві, залежить розуміння аудиторією того, що відбувається на війні» [7].

II. Постановка завдання та методи дослідження

Метою нашої статті є аналіз особливостей медіавідображення проблеми психологічної реабілітації військових у якісних ЗМІ. Для аналізу обрано матеріали видання «Дзеркало тижня» за 2015 та 2021 рр. Реалізація поставленої мети передбачила вирішення таких завдань: проаналізувати частоту подачі матеріалів на зазначену проблему; визначити основні аспекти висвітлення проблеми в медіа; провести порівняльний аналіз висвітлення проблеми у виданні за 2015 та 2021 рр.

З метою визначення особливостей медіавідображення проблеми в ЗМІ нами було проведено контент-аналіз матеріалів «Дзеркало тижня» за 2015 та 2021 роки. Одиницею аналізу стали повідомлення, що стосувалися проблем психологічної реабілітації, а саме: психологічної підготовки військових, центрів реабілітації, травматичного досвіду військових, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), законодавчого врегулювання реабілітації, правопорушень, вчинених ветеранами через психологічні труднощі після війни.

Тобто основними маркерами моніторингу нами виокремлено:

- 1) згадки про центри, де військові можуть пройти психологічну реабілітацію;
- 2) інформацію про ПТСР;
- 3) аналіз законодавства, що регулює систему психологічної реабілітації військових;
- 4) згадки про дії влади, спрямовані на вирішення питання психологічної реабілітації військових;
- 5) актуалізацію психологічної роботи із сім'ями військових;
- 6) згадки про військових, які вчинили правопорушення у зв'язку з психологічними труднощами, що виникли після участі в бойових діях;
- 7) актуалізацію психологічних труднощів, з якими стикаються військові в зоні бойових дій.

III. Результати

Під час дослідження контенту «Дзеркала тижня» за 2015 р. нами виявлено 35 матеріалів, що стосуються зазначеної проблеми. Основними порушеними в них темами за цей період виявилися такі: центри психологічної реабілітації, дії влади для покращення ситуації щодо забезпечення психологічної реабілітації, психологічна робота з військовими, ПТСР, полон та його психологічні наслідки, психологічні труднощі в зоні бойових дій, правопорушення внаслідок психологічної травми, волонтерство, підготовка психологів для допомоги військовим, актуалізація психологічної реабілітації військових.

Як свідчать дані рис. 1, у 2015 р. найбільшого висвітлення набули такі теми: центри психологічної реабілітації (17%) та актуалізація психологічної реабілітації військових у цілому (17%).

За нашими даними, упродовж січня-лютого 2015 р. тему психологічної реабілітації військових порушують передусім у контексті складнощів її вирішення: на думку журналістів, основними причинами є нестача коштів у бюджеті та бездіяльність влади. Наприклад, автор статті «*За прапорці!*» пише: «*А ті з них (прим. військових), кому пощастить повернутися живим, ... потребують лікування та психологічної реабілітації, теж недешевих*» (ДТ. – 16.01.2015).

У цілому впродовж року зберігається тенденція до висвітлення проблеми реабілітації здебільшого вустами волонтерів, військових капеланів або інших осіб, які безпосередньо перебувають у зоні бойових дій поряд з комбатантами. Частка таких матеріалів становить близько 30% (10 матеріалів з 35) серед усієї сукупності вибірки.

Висвітлення проблем психологічної реабілітації у 2015 р.



Рис. 1

Цікаво, що в жодному з інтерв'ю самі військовослужбовці не згадують серед власних проблем психологічні труднощі, через які вони проходили. Максимум, це одне узагальнювальне речення, як, наприклад, у випадку з азовцем Олександром Бобровицьким: «На Майдані я бачив багато смертей, на моїх руках помирили друзі, і тому довгий час я просто психічно не міг там бути» (ДТ. – 20.02.2015, «Боець «Азова» Олександр Бобровицький: «Ніколи не забуду калюжі крові на Інститутській»). Це свідчить про те, що у військовому середовищі тема психологічного стресу є небажаною.

У матеріалах «Дзеркала тижня» досить часто можна зустріти матеріали, що містять поради військових, як упоратися зі складними ситуаціями. Наприклад, у статті «Всупереч усьому» автор наголошує на тому, що необхідно вміти сміятися над ситуацією, в якій ти опинився. Як приклад наводить розмову військових у зоні АТО, де один із них жартує, що каска потрібна, аби «було куди складати мізки» (ДТ. – 27.02.2015). Частка таких матеріалів становить майже 23% вибірки (8 матеріалів із 35).

Усі ці поради є важливими для підтримання стабільного психологічного стану військових, що перебувають у гарячих точках. Однак у зазначених матеріалах немає прямих згадок про психологічну реабілітацію, її необхідність та важливість.

У цілому, матеріали «Дзеркала тижня» симпатизують військовим. Їх називають героями, патріотами, добровольцями, які пішли захищати країну. Наприклад, у замітці про військового, який жбурнув гранату до житла мера Львова, журналіст пише: «Вчорашні герої почуваться все більше покинутими» (ДТ. – 02.11.2015). Негатив зустрічається лише стосовно влади та системи ЗСУ, які не можуть ефективно організувати психологічну реабілітацію ветеранам. Наприклад, у матеріалах: «Українські солдати борються з «війною в голові» після повернення з АТО – Die Zeit» (ДТ. – 19.08.2015), «Майже всі учасники АТО страждають психічними розладами – Богомолець» (ДТ. – 15.09.2015), ««Марс атакує!», або Як вернутися з війни» (ДТ. – 18.12.2015).

Однак варто зазначити, що «Дзеркало тижня» надає слово й тим, хто постраждав від наслідків психологічних розладів у військових. Наприклад, у замітці «В Україні солдати через психологічні травми на війні б'ють дружин – Newsweek» (ДТ. – 24.04.2015) причиною фізичного насильства журналіст називає психологічну травму «через страхіття, які вони пережили на полі бойових дій». Однак потім надає слово правозахисній організації, яка зазначає, що правоохоронці не реєструють випадків домашнього насильства, тому що вважають, що «чоловіки вже і без того натерпілися» (Там само).

За 2015 р. у «Дзеркалі тижня» вийшло по одному матеріалу, які ставлять за мету всебічно проаналізувати й охопити проблему, на такі теми: ПТСП та психологічний тиск у зоні АТО – «Життя в бою» (ДТ. – 23.01.2015); реабілітологія – «Як правильно не... допомагати» (ДТ. – 05.06.2015); нестача санаторіїв для реабілітації – «Закон вищий за здоров'я військових?» (ДТ. – 26.06.2015); нетрадиційні методи реабілітації (каністерапія) – «Друг для героя» (ДТ. – 28.08.2015); медичне забезпечення реабілітаційних центрів – «Який вибір зробить медакадемія?» (ДТ. – 27.11.2015).

Крім того, на початку та в кінці року виходить два матеріали, які суттєво та детально аналізують стан і перспективи надання психологічної допомоги як у якості реабілітації, так і впродовж усього строку служби: «Ліжко-місця для реабілітації держави» (ДТ. – 20.02.2015), «*Марс атакує!*», або *Як вернутися з війни*» (ДТ. – 18.12.2015).

Ще одна проблема, яку періодично порушують у межах реабілітації військових, – це психологічна робота із сім'ями комбатантів: «*Нам розлуку дано як випробування*» (ДТ – 13.02.2015), «*Тим, для кого війна ніколи не закінчиться*» (ДТ. – 13.11.2015). Родина відіграє велику роль у процесі психологічної реабілітації бійця. Отже, надзвичайно важливо розкривати й цей аспект проблеми в ЗМІ.

У 2021 р. в «Дзеркалі тижня» опубліковано 12 матеріалів, що стосуються психологічної реабілітації військових. Результати проведеного нами аналізу відображено на рис. 2.

Висвітлення проблем психологічної реабілітації в 2021 р.

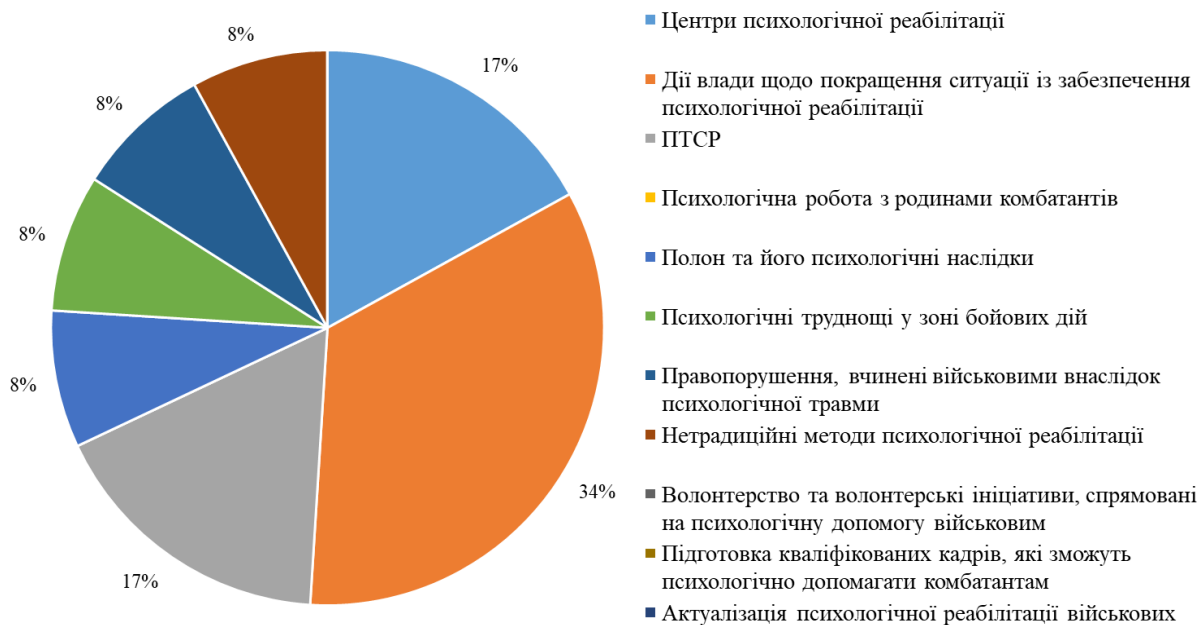


Рис. 2

Як свідчать наведені дані, найпоширенішою темою, пов'язаною з психологічною реабілітацією військових, у 2021 р. стало висвітлення дій влади щодо покращення ситуації із забезпечення психологічної реабілітації (34%). Ряд тем, порушених у 2015 р., не висвітлювали взагалі.

Зауважимо, що порівняно з 2015 р. серед матеріалів тепер превалюють саме інформаційні повідомлення, а не аналітичні. Крім того, значно зменшилася кількість матеріалів, які висвітлюють тему психологічної реабілітації. У 2021 р. перший такий матеріал датовано лише травнем: «*Війна і полон*» (ДТ. – 08.05.2021).

Виходять матеріали, що висвітлюють дії влади щодо покращення ситуації із забезпечення психологічної реабілітації. Так, у замітці «*Зеленський доручив уряду виплатити захисникам України майже 1,5 млрд гривень боргу*» (ДТ. – 14.10.2021) зазначено, що президент видав указ, згідно з яким до кінця 2023 р. в кожній області мають бути регіональні центри медичної і психологічної реабілітації військових і ветеранів війни¹.

Якщо у 2015 р. Україна була абсолютно не готова до того, що з війни повертатимуться люди, які потребують кваліфікованої допомоги, то з розбудовою системи надання відповідних послуг виникли нові проблеми, на які звертають увагу журналісти. Так, у новині «*Вимагали гроші у поранених військових: "ДБР викрило групу злочинців"*» (ДТ. – 23.07.2021) подано інформацію про ситуацію, коли деякі ветерани не мали можливості отримати довідку про інвалідність, довести наявність у них захворювань та, відповідно, розпочати курс реабілітації. Таким чином, можна виділити ще одну актуальну для 2021 р. перешкоду на шляху до забезпечення психологічної реабілітації військових – корупцію.

Також простежується така тенденція: «Дзеркало тижня» перестало приховано виправдовувати військових у ситуаціях, коли вони скоюють правопорушення через психологічні труднощі. Як і належить будь-якому якісному ЗМІ, матеріали досі залишаються неупередженими. Проте зникли фрази та особисті дописи журналістів щодо героїчних вчинків ветеранів.

¹ Зазначимо, що створення регіональних реабілітаційних центрів було заплановано ще у 2018 р. Тоді міністр оборони Степан Полторак анонсував роботу з їх створення.

Так, у матеріалі про Володимира Прохничча, який намагався підірвати приміщення Кабміну, журналіст констатує факти: «*Пройшов горнило бойових дій: що відомо про чоловіка, який хотів підірвати Кабмін, та що йому за це загрожує*» (ДТ. – 04.08.2021). Тим часом глава Нацполіції Києва у своєму коментарі ставиться до ветерана набагато лояльніше та зазначає, що чоловік скоїв злочин, «*бо такі склалися у нього життєві події*». Сам Прохнич вибачився після того, як його роззброїли та вивели з Кабміну.

Лояльне ставлення до ветеранів з боку влади прослідковується й у вчинках на кшталт президентських указів про помилування. У замітці «*Зеленський підписав указ про помилування 31 засудженого захисника України*» (ДТ. – 08.10.2021) зазначено, що зі звільненими від покарання військовими працюватиме психолог, «*який оцінить їх бойові травми та допоможе соціалізуватися*».

Зауважимо, що, як і в 2015 р., у матеріалах порушується тема каністерапії – лікування за допомогою собак. Із замітки «*Автомобіль для собаки-“психолога” отримали рятувальники в Донецькій області*» (ДТ. – 03.07.2021) випливає, що подібна форма реабілітації є результативною у випадку стресу та психологічної напруги, яку отримують військові в зоні проведення ООС.

У цілому в матеріалах можна прослідкувати низку повідомлень про заходи, яких вживає влада для допомоги ветеранам: «*В Україні запускають новий проєкт для підтримки ветеранів, які хочуть знайти себе у бізнесі*» (ДТ. – 23.06.2021), «*У Святогірську в госпіталі для ветеранів війни побудували новий корпус на 180 місць*» (ДТ. – 13.07.2021), «*Уряд дав зелене світло запуску фонду підтримки захисників України*» (ДТ. – 14.07.2021), «*Зеленський доручив уряду виплатити захисникам України майже 1,5 млрд гривень боргу*» (ДТ. – 14.10.2021). Інша справа, коли саме будуть реалізовані всі ці заходи та плани.

Таким чином, у 2021 р. тема психологічної реабілітації військових порушується рідко, хоча її актуальність не зменшилася. Серед позитивних змін можна відзначити появу повідомлень про реальні дії влади, спрямовані на вирішення питання реабілітації. Однак важливість теми більше не актуалізується в ЗМІ.

Порівнюючи тематичні аспекти висвітлення матеріалів 2015 і 2021 рр. (рис. 3), можемо підсумувати, що у 2015 р. висвітлюється значно ширший спектр тем.

Порівняльний аналіз висвітлення проблеми в 2015 та 2021 роках



Рис. 3

Порівняно з 2021 р. немає лише теми полону та його психологічних наслідків. Це може бути пов'язано з тим, що в 2015 р. Україна ще не зіткнулася із цим явищем, адже бойові дії на Сході тільки почалися та не було масових випадків повернення з полону й людей, які готові були про це говорити.

Однаковою мірою висвітлюється тема нетрадиційних методів психологічної реабілітації. Значно частіше у 2015 р. спливають теми психологічних труднощів у зоні бойових дій та правопорушень, що вчинили військові через психологічні травми (чотири матеріали у 2015 р. та один – в 2021 р.).

У 2021 р. переважають матеріали, де висвітлено дії влади, спрямовані на вирішення питання психологічної реабілітації військових, а саме: відкриття реабілітаційних клінік, анонсування створення спеціального фонду допомоги ветеранам, надання грантів на створення власного бізнесу для військових тощо.

IV. Висновки

В умовах гібридної війни Україна зіткнулася з проблемою психологічної реабілітації військових, що не могло не набути відображення в ЗМІ. За нашими даними, у 2015 р. тема психологічної реабілітації військових висвітлюється досить активно. Принаймні раз на місяць виходили аналітичні матеріали із цієї проблеми. Крім того, охоплюється багато аспектів психологічної реабілітації військових, а саме: центри реабілітації, підготовка кваліфікованих кадрів для психологічної роботи з комбатантами та їх родинами, волонтерство, дії влади щодо покращення ситуації тощо. Журналісти називають військових героями, які тепер вимушені боротися «із війною в голові» та «почуваються покинутими».

У 2021 р. ситуація змінюється: матеріалів із цієї теми стає значно менше, широта аспектів висвітлення психологічної реабілітації звужується, журналісти перестали використовувати «виправдовувальну» риторику щодо поведінки ветеранів, які скоюють правопорушення через психологічні труднощі після повернення із зони бойових дій. Яскравою рисою аналізованих матеріалів 2021 р. стало активне висвітлення дій влади щодо поліпшення ситуації з надання психологічної реабілітації військовим. Проте протягом усього аналізованого періоду простежується актуалізація самої проблеми вустами волонтерів або інших осіб, що безпосередньо перебувають у зоні бойових дій.

У цій ситуації вважаємо, що саме журналісти, професійно транслюючи інформацію про основні проблеми психологічної реабілітації жертв війни, розібравшись у тому, що відбувається, та надавши право голосу потерпілим, здатні з користю актуалізувати цю проблему в суспільстві. Подібна діяльність може не лише допомогти окремій людині, а й підштовхнути владу до вирішення цієї проблеми в цілому; як той дороговказ, медіа здатні показати владі, волонтерам, громадським організаціям, фондам, на що саме варто звернути увагу та в якій сфері військові потребують допомоги.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства : зб. наук. пр. / за заг. ред. О. Г. Льовкіної. Ірпінь : Ун-т держ. фіскальної служби України, 2017. 238 с.
2. Алещенко В. І. Посттравматичний стрес військовослужбовців-учасників бойових дій: психологічний аналіз. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. Київ, 2015. Вип. 1 (32). С. 5–10.
3. Блінов О. А. Види та напрямки психологічної допомоги психотравмованим військовослужбовцям. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 4 (41). С. 168–173.
4. Війна у медіа та медіавійна: експертна оцінка різних аспектів висвітлення воєнних подій на Сході в українських медіа (вересень 2014 р.). URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Reliz_Media_War_Oct_14.pdf (дата звернення: 22.10.2021).
5. Горбунова В. В., Климчук В. О. Посттравматичний стресовий розлад versus: посттравматичне зростання. *Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції*: мат. міжвід. наук.-практ. конф. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 18–21.
6. Горизонти посттравматичного особистісного життєтворення : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, м. Київ / ред. кол.: Т. М. Титаренко (гол. ред.) та ін. Київ : ІСПП НАПН України, 2020. 100 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/Horizons_of_post-traumatic_personal_life-creation.pdf (дата звернення: 22.10.2021).
7. Довженко О. Алергопроби: як регіональні медіа пишуть про війну. *Детектор медіа*. 22.03.2016. URL: http://ms.detector.media/monitoring/regional_newspapers/alergoprobi_yak_regionalni_media_pishut_pro_viynu/ (дата звернення: 22.10.2021).
8. Іванова І. Права людини та учасники бойових дій, їх родини: рекомендації щодо висвітлення в медіа. URL: [Іванова_І.Б._лекція.pdf](http://hneu.edu.ua/hneu/lectures/ivanova_ib_lecture.pdf) (hneu.edu.ua).
9. Кравченко К. О., Тімченко О. В., Широбоков Ю. М. Соціально-психологічні детермінанти виникнення бойового стресу у військовослужбовців-учасників антитерористичної операції : монографія. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017. 256 с.
10. Макаренко С. Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій. *Psychological Journal*. 2018. № 3 (13). С. 86–95.
11. Маркова М. В., Росінській Г. С. Порушення здоров'я сім'ї демобілізованих військовослужбовців-учасників АТО: психопатологічний, психологічний, психосоціальний і сімейний виміри проблеми. *Український вісник психоневрології*. 2018. № 1 (94). С. 78–82.
12. Медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація учасників бойових дій: проблеми та перспективи : бібліогр. покажч. до наук.-практ. конф. / уклад.: Л. С. Корнілова. Київ, 2018. 32 с.

13. Реабілітація жертв конфлікту. Чи пропонує держава щось, крім встановлення інвалідності та милиць? / Б. Мойса, за ред.: О. Павліченко, О. Мартиненка. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2018. 64 с.
14. Стеблина Н. Герої чи зраджені, або Як одеські журналісти пишуть про українських військових. URL: <http://www.happymisto.od.ua/journalism/gero%D1%97-chi-zradzheni-abo-yak-odeski-zhurnalisti-pishut-pro-ukra%D1%97nских-viyskovikh> (дата звернення: 22.10.2021).
15. Стеблина Н. Як навчити читачів боятися українських військових, або Майстер-клас про пропаганду від одеського видання «Таймер». Інститут демократії Пилипа Орлика. 24.04.2017. URL: http://ms.detector.media/monitoring/regional_newspapers/yak_navchiti_chitachiv_boyatisya_ukrainskikh_viyskovikh_abo_maysterklas_pro_propagandu_vid_odeskogo_vidannya_taymer/ (дата звернення: 22.10.2021).
16. Хомайко Ю. Медіа Харкова обслуговували своїх хазяїв. *Детектор медіа*. 10.11.2015. URL <https://detector.media/regionalna-presaonline/article/165111/2015-11-10-media-kharkova-obslugovuvaly-svoikh-khazyai/> (дата звернення: 22.10.2021).
17. Butler J. *Frames of War: When Is Life Grievable?* London ; New York : VERSO, 2009.
18. LaRocca M. A., Scogin F. R., Hilgeman M. M., Smith A. J., Chaplin W. F. The impact of posttraumatic growth, transformational leadership, and self-efficacy on PTSD and depression symptom severity among combat Veterans. *Military Psychology*. 2018. Vol. 30. № 2. P. 162–173.
19. Rozanov V. Successful Model of Suicide Prevention in the Ukraine Military Environment. Military Suicide Research Consortium. *Crisis*. 2002. Vol. 23 (4). P. 171–177.
20. Pitman R. K., Rasmusson A. M., Koenen K. C. et al. Biological studies of post-traumatic stress disorder. *Nature reviews. Neuroscience*. 2012. № 13. P. 769–787.
21. Smoller J. W. The genetics of stress-related disorders: PTSD, depression, and anxiety disorders. *Neuro psychopharmacology*. 2016. № 41. P. 297–319.

References

1. Ljovkina, O. Gh., & Kalynychenko, R. A. (Eds.). (2017). Aktualjni problemy psykholohichnoji ta socialnoji adaptaciji v umovakh kryzovogho suspilstva [Current issues of psychological and social adaptation in a crisis society]. Iripin: Universtyet derzhavnoji fiskalnoji sluzhby Ukrainy [in Ukrainian].
2. Aleshchenko, V. I. (2015). Posttravmatychnyj stres vijskovosluzhbovciv–uchasnykiv bojovykh dij: psykholohichnyj analiz [Post-traumatic stress of servicemen-participants of hostilities: psychological analysis]. *Visnyk Kyjivskogo nacionalnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Vijskovo-specijalni nauky*, 1 (32), 5–10 [in Ukrainian].
3. Blinov, O. A. (2014). Vydy ta napriamky psykholohichnoji dopomogy psykotravmovanym vijskovosluzhbovcjam [Types and directions of psychological assistance to psycho-traumatized servicemen]. *Visnyk Nacionalnogho universytetu oborony Ukrainy*, 4 (41), 168–173 [in Ukrainian].
4. Ivanov, V. F., Sovenko, O. S., & Voloshenjuk, O. V. (2014). Vijnna u media ta mediavijnna: ekspertna ocinka riznykh aspektiv vysvitlenja vojennykh podij na Skhodi v ukrajinsjkykh media (veresenj 2014 r.) [War in the media and media war: expert assessment of various aspects of coverage of military events in the East in the Ukrainian media (September 2014)]. Retrieved from https://www.aup.com.ua/uploads/Reliz_Media_War_Oct_14.pdf [in Ukrainian].
5. Ghorbunova, V. V., & Klymchuk, V. O. (2016). Posttravmatychnyj stresovyj rozlad versus: posttravmatyчне zrostannja Psykholohichna dopomogha osobam, jaki berutj uchastj v antyterorystychnij operaciji [Post-traumatic stress disorder versus: post-traumatic growth. Psychological assistance to persons involved in the anti-terrorist operation]. (Proceedings of the International Conference). Kyiv: Nacionaljna akademija vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
6. Tytarenko, T. M. (Ed.). (2020). Ghoryzonty posttravmatychnogho osobystisnogho zhyttjetvorennja [Horizons of post-traumatic personal life], *Ghoryzonty posttravmatychnogho osobystisnogho zhyttjetvorennja*, materialy Vseukrajinsjkogho naukovo-praktychnogho seminaru [Horizons of post-traumatic personal life, Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]. Kyiv. Retrieved from https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/Horizons_of_post-traumatic_personal_life-creation.pdf [in Ukrainian].
7. Dovzhenko, O. (2016). Alerghoproby: jak regionaljni media pyshutj pro vijnnu [Allergy tests: how the regional media write about the war]. *Detektor media*. Retrieved from http://ms.detector.media/monitoring/regional_newspapers/alergoprobi_yak_regionalni_media_pishut_pro_vijnu/ [in Ukrainian].
8. Ivanova, I. (2020). Prava ljudyny ta uchasnyky bojovykh dij, jikh rodyny: rekomendaciji shhodo vysvitlenja v media [Human rights and participants in hostilities, their families: recommendations for media coverage]. Kharkiv: Kharkivska derzhavna akademija kuljтуры. Retrieved from http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23174/1/1%D0%B2%D0%B0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_I.%D0%91_%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%8F.pdf [in Ukrainian].
9. Kravchenko, K. O., Timchenko, O. V., & Shyrobokov, Ju. M. (2017). Socialjnopsykholohichni determinanty vynykennja bojovogho stresu u vijskovosluzhbovciv – uchasnykiv antyterorystychnoj operaciji [Socio-psychological determinants of combat stress in servicemen participating in the anti-terrorist operation]. Kharkiv: NUCZU [in Ukrainian].

10. Makarenko, S. (2018). Socialjno-psykhologhichna reabilitacija uchasnykiv bojovykh dij [Socio-psychological rehabilitation of combatants]. *Psychological Journal*, 3 (13), 86–95 [in Ukrainian].
11. Markova, M. V., & Rosinskij, Gh. S. (2018). Porushennja zdorov'ja sim'ji demobilizovanykh vijsjkovosluzhbovciv-uchasnykiv ATO: psykhopatologhichnyj, psykhologhichnyj, psykhosocialnyj i simejnyj vymiryj problemy [The health problems of the families of demobilized servicemen participating in the anti-terrorist operation: psychopathological, psychological, psychosocial and family dimensions of the problem.]. *Ukrajinskyj visnyk psykhonevrologhiji*, 1 (94), 78–82 [in Ukrainian].
12. Kornilova, L. Je. (Ed.). (2018). Medyko-psykhologhichna reabilitacija ta socialjna adaptacija uchasnykiv bojovykh dij: problemy ta perspektyvy [Medical and psychological rehabilitation and social adaptation of combatants: problems and prospects]. Kyiv: Nacionaljna naukova medychna biblioteka Ukrainy. Retrieved from <http://emed.library.gov.ua/jspui/handle/123456789/105> [in Ukrainian].
13. Mojsa, B., Pavlichenko, O., & Martynenko, O. (Eds.). (2018). Reabilitacija zhertv konfliktu. Chy proponuje derzhava shhosj, krim vstanovlennja invalidnosti ta mylycj? [Rehabilitation of victims of conflict. Does the state offer anything other than disability and crutches?]. Kyiv [in Ukrainian].
14. Steblyna, N. (2015). Gheroji chy zradzheni, abo Jak odesjki zhurnalisty pyshutj pro ukrajinskykh vijsjkovykh. Instytut demokratiji imeni Pylypa Orlyka [Heroes are betrayed, or As Odessa journalists write about the Ukrainian military]. Retrieved from <http://www.happymisto.od.ua/journalism/gero%D1%97-chi-zradzheni-abo-yak-odeski-zhurnalisti-pishut-pro-ukra%D1%97nksix-vijskovix> [in Ukrainian].
15. Steblyna, N. (2017). Jak navchyty chytachiv bojatysja ukrajinskykh vijsjkovykh, abo Majster-klas pro propagandu vid odesjkogho vydannja «Tajmer». Instytut demokratiji Pylypa Orlyka [How to teach readers to be afraid of the Ukrainian military, or a master class on propaganda from the Odessa edition of «Timer». Philip Orlyk Institute for Democracy]. Retrieved from http://ms.detektor.media/monitoring/regional_newspapers/yak_navchiti_chitachiv_bojatysya_ukrainskikh_viyskovikh_abo_majster_klas_pro_propagandu_vid_odeskogo_vidannja_tajmer/ [in Ukrainian].
16. Khomajko, Ju. (2015). Media Kharkova obslughovuvaly svojikh khazajiv [Kharkiv media served their owners]. *Detektor media*. Retrieved from <https://detector.media/regionalna-presaonline/article/165111/2015-11-10-media-kharkova-obslugovuvaly-svoikh-khazyai/> [in Ukrainian].
17. Butler, J. (2009). *Frames of War: When Is Life Grievable?* VERSO [in English].
18. LaRocca, M. A., Scogin, F. R., Hilgeman, M. M., Smith, A. J., & Chaplin, W. F. (2018). The impact of posttraumatic growth, transformational leadership, and self-efficacy on PTSD and depression symptom severity among combat Veterans. *Military Psychology*, 2 (30), 162–173 [in English].
19. Rozanov, V. (2002). Successful Model of Suicide Prevention in the Ukraine Military Environment. *Military Suicide Research Consortium. Crisis*, 23 (4), 171–177 [in English].
20. Pitman, R. K., Rasmusson, A. M., & Koenen, K. C. (2012). Biological studies of post-traumatic stress disorder. *Nat Rev Neurosci*, 13, 769–787 [in English].
21. Smoller, J. W. (2016). The genetics of stress-related disorders: PTSD, depression, and anxiety disorders. *Neuro psychopharmacology*, 41, 297–319 [in English].

Стаття надійшла до редакції 01.02.2022.

Received 01.02.2022.

Kuznietsova T., Sokolova O. The Peculiarities of Media Representation of Soldiers' Psychological Rehabilitation Problems (Based on «Mirror of the Week» for 2015 and 2021)

The aim of this article is to analyze the peculiarities of media coverage of soldiers' psychological rehabilitation problems in the «Mirror of the Week» for 2015 and 2021.

Research methodology. *In accordance with the purpose of the article authors used a set of methods such as observation (to collect primary empirical material), inductive-deductive (to determine and describe the peculiarities of messages), content analysis (to determine the main trends and specifics of media coverage), comparison, generalization.*

Results. *Research of soldiers' psychological rehabilitation problems in the «Mirror of the Week» for 2015 and 2021 showed the following trends: 1) gradual decrease in the frequency of coverage of soldiers' psychological rehabilitation in the media; 2) active coverage of this issue as unresolved problem, which is caused by inaction of the government, corruption in the country; 3) actualization of the problem itself through the voice of volunteers or other people situated directly in the combat zone; 4) the gradual disappearance of «exculpatory» rhetoric about the deviant behavior of veterans in need of psychological help; 5) change in the nature of coverage of this topic from analytical to statistical.*

The novelty of this article is that the research identified the main peculiarities and trends of soldiers' psychological rehabilitation in the «Mirror of the Week» for 2015 and 2021. This will deepen the knowledge about the specifics of media coverage of mentioned issues and the main factors that cause a change in the vectors of the representation of certain topics.

Practical significance. *The results of the research can be used to further investigations of the specifics of presenting relevant issues in the media; as well as in the development of specific measures to address the problem of soldiers' psychological rehabilitation in general.*

Key words: *psychological rehabilitation of the soldiers, content analysis, «Mirror of the Week», media coverage of the problem.*